

MUSIQALI TEATRDA MUSIQA ASARLARIDAN FOYDALANISH TAMOIYILLARI

Irodaxon Xasan qizi Nabijonova

Umidaxon Boltaboyeva

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutining Farg'ona mintaqaviy filiali

Annotatsiya: Maqolada musiqali teatrda musiqa asarlaridan foydalanish tamoyillari yoritiladi. Musiqa sahna asari mazmunini chuqurlashtirish, qahramonlarning ichki kechinmalarini ochib berish va voqealar rivojiga ta'sir qilishda asosiy vosita sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu maqolada musiqa janrlari, milliy ohanglardan foydalanishning xususiyatlari va zamonaviy musiqaning teatrdagi roli haqida mulohazalar yuritiladi.

Kalit so'zlar: musiqali teatr, musiqa tamoyillari, dramatik uyg'unlik, milliy ohanglar, zamonaviy musiqa, teatr san'ati

PRINCIPLES OF USING MUSIC WORKS IN MUSICAL THEATRE

Irodakhon Khasan kizi Nabijonova

Umidakhon Boltaboyeva

Fergana regional branch of Uzbekistan State Institute of Arts and Culture

Abstract: The article discusses the principles of using music works in musical theater. Music is the main tool for deepening the content of a stage play, revealing the inner experiences of characters and influencing the development of events. This article discusses musical genres, the features of using national melodies and the role of modern music in theater.

Keywords: musical theater, principles of music, dramatic harmony, national melodies, modern music, theater art

“Teatr va musiqa inson qalbini uyg'otib, hayot haqiqatini chuqurroq anglashga undaydi.” Konstantin Stanislavskiy

Musiqa - bu tovushlar va sukutlarning o'ziga xos tartibda birikishidan hosil bo'lgan badiiy ifoda vositasidir. U insonning his-tuyg'ularini, fikrlarini va ruhiy holatini ifodalashda foydalaniladi. Musiqa o'zining uch asosiy elementi bilan ajralib turadi: melodiya (ohangning ketma-ketligi), ritm (tovushlarning vaqtga bo'ysunishi) va harmoniya (bir nechta tovushlarning birgalikda jaranglashi). Musiqa nafaqat badiiy zavq bag'ishlash uchun, balki ijtimoiy, madaniy va diniy jarayonlarda ham muhim ahamiyatga ega. U turli shakllarda va uslublarda bo'lishi mumkin: xalq musiqasi,

klassik asarlar, zamonaviy pop musiqa, jaz, rok va boshqa janrlar. Har bir uslub o'ziga xos madaniy va tarixiy merosni aks ettiradi. Musiqa inson hayotida alohida o'rin tutadi, chunki u ruhiy quvvat beradi, kayfiyatni ko'taradi yoki chuqur hissiyotlarni uyg'otadi. Shu bois, musiqani faqat san'at turi sifatida emas, balki insonning ichki dunyosini boyituvchi va davolovchi kuch sifatida ham qarash mumkin.

Musiqa musiqali teatrning yuragi hisoblanadi. Bu san'at turi musiqa va teatr elementlarining uyg'unlashuvidan tashkil topadi, bu esa uni boshqa janrlardan farqlab turadi. Musiqaning musiqali teatrdagi asosiy vazifasi voqealarning emotsional kayfiyatini ochib berish, obrazlarning hissiy holatini aks ettirish va syujet rivojlanishini mustahkamlashdir. Musiqa har bir sahna uchun maxsus yaratilgan bo'lib, uning ritmi, ohangi va tembri voqealar mazmuni bilan to'liq uyg'unlashadi.

Musiqali teatrdagi qo'llaniladigan musiqa vokal va instrumental qismlardan tashkil topadi. Vokal ijro (ariyalar, duetlar, xorlar) personajlarning hissiyotlari va ichki kechinmalarini to'liq ochib berishga xizmat qiladi, instrumental musiqa esa atmosfera yaratadi va voqealar dinamikasini boshqaradi. Musiqaning teatrga integratsiyalashuvi orqali tomoshabin voqealarga yanada chuqurroq sho'ng'iydi. Musiqali teatrdagi musiqaning yana bir muhim vazifasi harakat va dialoglarni dramatik ravishda boyitishdir. Masalan, birgina melodiya yordamida personajning ichki kechinmalari yoki sahnadagi konfliktning mohiyati tomoshabinga yetkaziladi. Shu bois, musiqali teatrdagi musiqa faqat fon bo'lib qolmaydi, balki asarning dramaturgik tuzulmasining ajralmas qismi hisoblanadi. Musiqali teatrdagi musiqa faqat sahna bezagi emas, balki hissiy ta'sir va badiiy mazmunni chuqurlashtiruvchi asosiy vosita sifatida namoyon bo'ladi. U nafaqat teatrning badiiy qiymatini oshiradi, balki asarning umumiy estetik qadr-qimmatini ham belgilab beradi.

Musiqali teatr sahna san'atining o'ziga xos ko'rinishi bo'lib, bunda musiqa va dramatik voqealar uyg'unlashgan holda namoyon bo'ladi. Ushbu teatr janrida musiqaning o'rni beqiyos, chunki u tomoshabin his-tuyg'ularini uyg'otish, dramatik keskinlikni kuchaytirish va qahramonlarning xarakterini namoyon etishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Musiqa asarlaridan foydalanish jarayonida ijodiy yondashuv va sahna voqealariga mos musiqiy kopozitsiyalarni tanlash muhim tamoyil hisoblanadi.

Musiqa tanlashda birinchi e'tibor janr xususiyatlariga qaratiladi. Komediya janridagi musiqiy spektakllarda quvnoq, yengil ritmik ohanglar tanlanadi. Aksincha, tragediyalarda chuqur dramatik mazmunga ega bo'lgan musiqalar ishlatiladi. Bunday yondashuv spektaklning hissiy ta'sirchanligini oshirishda yordam beradi. Masalan, O'zbekiston musiqali teatr sahnalarida ishlatiladigan asarlarning aksariyati milliy ohanglarga asoslangan. Milliy musiqalar tomoshabinlarga yaqinlik hissini uyg'otadi, bu esa sahna asarining mazmunini yanada jonli qabul qilishga yordam beradi.

Milliy ohanglardan foydalanish musiqali teatrdan muhim rol o'ynaydi. Shashmaqom kuy va ashulalari ("Buzruk", "Rost", "Navo", "Dugoh", "Segoh" va "Iroq". Bu kuylar ko'pincha o'zbek musiqali spektakllarida asosiy ohang sifatida ishlatiladi), Laparlar (Yigit va qizlar o'rtasida almashib aytiladigan xalq kuylari. Ular ko'pincha musiqali dramalarning romantik yoki komedik sahnalarida qo'llaniladi), Yalla va ashulalar ("Qo'chqor tog'lari", "Yor-yor", "Bo'lmasin g'am", kabi kuylar), Doira va soz kuylari, Mmtoz ashulalar, o'zbek xalq qo'shiqlari ("Dilbarim", "Qalandar", "Sovchilar" kabi kuylar) sahnani yanada boyitadi. O'zbek musiqali dramalarda asosan o'zbek maqomlari yoki xalq qo'shiqlari spektakl voqealariga yanada chuqurroq mazmun bag'ishlash uchun qo'llaniladi. Masalan, Alisher Navoiy asarlarining sahnalashtirilgan musiqiy talqinlarda maqom ohanglari ishlatilishi qahramonlarning falsafiy kechinmalarini yoritishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Milliy maqomlardan tashqari milliy kuylar ham kishiga o'zgacha his bag'ishlaydi. Shu tariqa milliy musiqiy meros nafaqat teatrni boyitadi, balki madaniy qadriyatlarni saqlab qolishda ham muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Zamonaviy musiqaning teatrdan qo'llanilishi ijodiy izlanishlarga keng yo'l ochadi. Elektron musiqa, jazz va boshqa janrlar yordamida yangi dramatik shakllar yaratiladi. Zamonaviy texnologiyalar bilan birgalikda ishlatilgan musiqalar spektakllarning xalqaro maydonda muaffaqiyat qozonishiga yordam beradi. Masalan, Endryu Lloyd Uebberning musiqiy asarlari bugungi kunda zamonaviy teatrning yorqin namunalari sifatida tan olinadi.

Musiqali teatrdan ijodiy yondashuv alohida ahamiyatga ega. Musiqa faqat sahna bezagi yoki fon sifatida emas, balki voqealarni rivojlantiruvchi asosiy vosita sifatida ishlatilishi lozim. Musiqani sahna asarlariga tog'ri joylashtira bilish lozim. Chunki noto'g'ri joylashtirilgan musiqiy asar, sahna asarining mazmunini va maqsadini o'zgartirib yuborishi va bu asar o'z ta'sirchanligini yo'qotishi mumkin. Voqealar rivojini oshirib berish, aktyorga qisman yordam berish uchun musiqadan o'rinli foydanish zarur. To'g'ri joylashtirilgan musiqa tomoshabinlarga ham ta'sirini o'tkazmasdan qo'ymaydi. U tomoshabinlarni birdaniga kuldirishi, yig'latishi yoki hayollar og'ushiga cho'ndirishi mumkin. Rejissyor va kompozitorlar musiqani dramaturgik vazifalari bilan uyg'unlashtirishga alohida e'tibor qaratadilar. Shu bois musiqani tanlash jarayonida qahramonlarning ichki kechinmalari, dramatik voqealar rivoji va tomoshabinning hissiy ta'sirchanligi chuqur o'rganiladi. Komedik asarlarda ko'proq quvnoq va ritmik musiqalardan foydalaniladi. Bunday musiqalar sho'x bo'lganligi sababli komedik asarlarga yanada yorqinlik bahsh etadi. Hamda aktyorning ushbu rolni muaffaqiyatli ijro qilishiga va tomoshabinlarni ham shu muhitga olib kirishiga yordam beradi. Fojiyaviy asarlarga asosan chuqur dramatik mazmunga ega bo'lgan musiqalar tanlanadi bu albatta voqealar rivojidan kelib chiqilgan holda amalga oshiriladi.

Xulosa qilib aytganda, musiqali teatrdagi musiqa asarlarini tanlash va qo'llashda ijodkorlik bilan yodlash talab etadi. Sahna asarlarida musiqa janr xususiyatlariga mos bo'lib, qahramonlarning xarakterini chuqurlashtirishi va voqealar mazmunini kengaytirishi lozim. Milliy ohanglar va zamonaviy musiqa uchun uyg'unlashuvi teatr san'atini yanada boyitadi va tomoshabinlar qalbida unutilmas taassurot qoldiradi.

Musiqali teatr o'zida ko'p qirrali ijodiy jarayonlarni mujassamlashtiradi. Unda milliy va zamonaviy musiqa uchun uyg'unlashuvi nafaqat madaniy merosni boyitadi, balki san'atni zamonaviylik bilan boyitish imkonini ham beradi. Ijodiy yondashuv, musiqiy tamoyillarning to'g'ri qo'llanilishi va yangi texnologiyalardan foydalanish orqali musiqali teatr tomoshabinlar qalbida unutilmas taassurot qoldiruvchi san'atga aylanishi mumkin. Shu tariqa, musiqali teatr nafaqat madaniyatimizni rivojlantiradi, balki jamiyatda insoniy qadriyatlarni targ'ib qilish, ruhiy poklanishga undash va hissiy uyg'unlikni ta'minlashda ham katta rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ginzburg, L. Ya. "Teatr va musiqa uchun o'zaro ta'siri". Moskva: "Iskusstvo" nashriyoti, 1985. - 45-56-b.
2. Saidov, U. T. "O'zbek musiqali teatri rivojlanishining o'ziga xos jihatlari". Toshkent: "Fan" nashriyoti, 2010. - 23-34-b.
3. Uebber, Endryu Loyd. "Zamonaviy musiqiy teatr: Tajriba va istiqbollari". London: "Oxford University Press", 2003. - 112-125-b.
4. Mushel, G'. "O'zbek musiqali dramasi: Layli va Majnun". Toshkent: "G'afur G'ulom" nashriyoti, 1960. - 78-84-b.
5. Meyerhold, V. E. "Teatr estetikasi va musiqa uchun uyg'unligi". Sankt-Peterburg: "Petroli", 1937. - 50-63-b.
6. Boltaboeva U. Nutq san'atining uziga xos xususiyatlari: muammo va yechimlar //Oriental Art and Culture. - 2020. - №. I (2).